Л.І. Воротіна, д-р екон. наук, проф.

МОЖЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ СЕКТОРУ МАЛОГО БІЗНЕСУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена визначенню шляхів збереження потенційних можливостей підприємств малого бізнесу в Україні.

Ways to save the potential capabilities of small enterprises in Ukraine are determined in the article.

Роки становлення державної самостійності України були, водночас, роками формування структури її економіки.

Роздержавлення, приватизація, оренда майна, створення ринкової інфраструктури були об'єктивною передумовою побудови системи соціально-економічних відносин, які базуються на співіснуванні та взаємодії різних форм власності.

Від майже 100-відсоткової державної форми власності за часів Української соціалістичної Республіки, за 17 років Незалежності Україна докорінно змінила структурну побудову національної економіки. Державний сектор займає трохи більше 20%, все останнє – це недержавна форма власності в Україні. Чинне місце в сучасній економічній структурі національної економіки займає сектор малого бізнесу.

Мале підприємство в Україні під №1 було створено і зареєстровано в Україні зусиллями співпраці науковців економічного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка і економічного складу управління „Київміськбуду", які дослідили, узагальнили і втілили у практичну діяльність будівельних підприємств світовий досвід становлення, розвитку та функціонування малого підприємництва в ринкових умовах господарювання. Всі роки поспіль малі підприємства об'єктивно „завойовували" своє місце в економічному просторі України. В дослідженнях представників економічної науки досить глибоко і всебічно висвітлено шлях формування, становлення і розвитку сектора національного малого бізнесу.

Формування реального сектору малого бізнесу в Україні розпочалося з 1991 року, коли з'явилась законодавча база з прийняттям Закону України „Про підприємництво" (07.02.1991р.) і коли було утворено вперше загальнодержавну інституцію управління підприємствами малого сектору економіки - Державний комітет України із сприяння малим підприємствам і підприємництву (травень 1991 р.). З того часу і державне регулювання, і сектор малого бізнесу проходять важкий шлях вдосконалення. У червні 1996 року Конституція України закріпила свободу підприємництва. З поодиноких малих підприємств сформувався сектор малого бізнесу в Україні.

Наразі постає питання, як зберегти здобутки розвитку малого підприємництва. З особливою гостротою це питання постає в умовах нестабільності, невизначеності та кризових ознак в економічному і політичному просторі світу та України.

В сучасних умовах розвитку національної економіки сектор малого бізнесу вже має досить потужні позиції. Він нараховує мільйони суб'єктів малого підприємництва. За кількістю суб'єктів малого підприємництва з розрахунку на 1000 населення, що дорівнює 50-60 одиниць, Україна вже вийшла на рівень найрозвинутіших країн світу. Кожен

четвертий чи третій працівник задіяні на підприємствах малого сектору економіки. Обсяг реалізованих товарів, робіт та послуг малими підприємствами і суб'єктами малого підприємництва вже значно перевищує 2 млрд. грн. на рік.

Але на загальному позитивному шляху розвитку малого підприємництва існує величезна кількість проблем, які подолати самотужки малі та беззахисні суб'єкти малого підприємництва не в змозі.

Дослідників і практиків малого бізнесу ці проблеми не лише турбують, а затягування з їх вирішенням дає підставу стверджувати, що все це вже переходить у площину руйнації системи економічної безпеки не лише сектору малого бізнесу, але й національної економіки в цілому.

Не потрібно глибоких наукових досліджень, щоб довести, що руйнація сектору економіки, в якому задіяна чверть людського потенціалу країни, є першою загрозою її економічній безпеці.

Наукові дослідження засвідчують, що сучасні проблеми розвитку малого бізнесу в Україні мають так би мовити „адресний", інституційний характер, тому шляхи вирішення цих проблем знаходяться в першу чергу в державницьких інституціях і в державній політиці.

Якщо в перші роки становлення малого бізнесу в Україні, в 90-х роках, кількість зареєстрованих малих підприємств зростала за рік у 20 разів, то в сучасних умовах спостерігається застій навіть зменшення кількості зайнятих в малому підприємництві. Такий стан не свідчить про повну насиченість і вичерпність умов розвитку сектору малого бізнесу, а навпаки наголошує на тому, що об'єктивні закономірності його поступу гальмуються суб'єктивною регулюючою, а швидше дерегулюючою діяльністю державних інституцій і в центральних органах влади і в місцевих органах самоврядування.

Економічна безпека підприємств малого бізнесу може бути забезпечена лише за умов вирішення проблем життєдіяльності суб'єктів малого підприємництва:

- початкова стадія чи крок – це реєстрація суб'єкта підприємницької діяльності, чи то приватного підприємця, чи то юридичної особи. Наче б то є належні законодавчі підстави з прийняттям Законів України „Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб-підприємців" та „Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності": спростити процедуру започаткування та ведення бізнесу; здійснити реєстрацію малого підприємства з тридцяти до трьох днів; скористатись на місцях принципом „єдиного вікна" і послугами дозвільних центрів. Але все це лише на „законодавчому папері". А для підприємців малого бізнесу „законодавче поле" створило лише нові корупційні схеми на шляху започаткування власного бізнесу;

- для вже зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності тягар проблем і неврегульованих взаємовідносин бізнесу і влади вщент руйнують економічну безпеку підприємницьких структур. Насамперед, це проблема оподаткування і „спонсорських поборів" з боку влади. Розв'язанню цієї проблеми має сприяти закладення в Податковий кодекс принципово нової, ринкової ідеології відносин підприємців-платників податків і держави. Перед усім держава має зняти надмірне податкове навантаження на фонд оплати праці. Діюча ставка податку, коли відрахування платників з фонду оплати праці дорівнює розміру нарахованої заробітної плати, не лише не забезпечує економічну

безпеку, а навпаки заганяє підприємницькі структури в площину тіньової економіки, за якої оплата працюючих здійснюється за „системою конвертів" без будь-яких відрахувань.

Дослідники „тіньової економіки" вже давно довели, що практика „заробітної плати в конвертах" руйнує економічну безпеку держави, підприємства і працюючої людини, яка залишається без відрахувань до Пенсійного фонду і надії на пенсійне забезпечення при досягненні пенсійного віку.

Для значної частини суб'єктів підприємницької діяльності економічна безпека базується на спрощеній системі оподаткування. Для більшості „спрощенців" така система стала життєстверджуючою схемою взаємовідносин з владою. За таких умов законодавче закріплення цього виду оподаткування є складовою умовою збереження економічної безпеки приватних підприємців і тих, хто обрав його для своєї підприємницької діяльності.

Політика, економічна та фінансова криза, яка охопила національну економіку, стала реальною загрозою існування малого бізнесу в Україні як такого. Малі підприємства опинились в абсолютно беззахисному просторі, де влада своєю бездіяльністю щодо малого підприємництва залишила підприємців малого бізнесу сам на сам з економічними та фінансовими загрозами сучасності. Подолання цих кризових загроз для малого бізнесу можливе лише за умов створення в Україні стимулюючого бізнес-середовища та сприятливих інвестиційних умов функціонування підприємницьких структур. Задля вирішення означених проблем необхідна дієва владна підтримка малого бізнесу шляхом пільгового оподаткування, відшкодування відсоткових ставок за банківськими кредитами, зниження тягаря орендних платежів, мінімізація платежів за тепло- і енергоспоживання, вивільнення від непомірних для сучасного стану малого бізнесу нарахувань на фонд заробітної плати. Без вирішення нагальної підтримки з боку влади малі підприємницькі структури не в змозі навіть зберігати робочі місця, не говорячи про їх нарощування. А це вже загроза не лише економічного, але й соціального характеру.

Світовий досвід доводить, що малий бізнес – це той сектор економіки, який здатний швидко створювати нові робочі місця та надавати соціальні гарантії. Проте реалізація цієї важливої місії можлива лише за умов соціальної відповідальності діючої влади, тобто за умов створення перспективного бізнесового поля функціонування підприємницьких структур.

Дослідження діяльності підприємств сектору малого бізнесу в Україні висвітлюють ще одну вкрай негативну тенденцію в підприємницькому середовищі. Україна з 2008 року приєдналася до Європейської хартії малих підприємств, що мало б стати спонукаючою подією задля посилення інноваційної складової діяльності підприємств малого бізнесу. Проте досвід свідчить про те, що потенціал малих підприємств України в переважаючій частині задіяний у „просуванні" в ринковий національний простір імпортованих товарів та послуг.

Така орієнтація функціонування підприємницьких структур не спонукає до поліпшення якості продукції та послуг, не сприяє становленню національного виробництва, „вимиває" валюту з національного ринку за кордони країни. А це вже загроза не лише малому бізнесу, але й національній економіці в цілому.

Перебороти таку негативну тенденцію діяльності малих підприємств можливо лише одним єдиним шляхом – це шляхом стимулювання та підтримки інноваційної діяльності

власного, національного виробника. Необхідна кадрова, матеріальна, фінансова, соціальна державна підтримка інноваційного спрямування розвитку підприємництва в Україні.

Водночас на разі постає питання щодо продовження політики регулювання підприємницької діяльності, цілеспрямованого реформування і вдосконалення регуляторних важелів впливу на діяльність підприємств малого сектору економіки.

Багаторічні дослідження регуляторної бази малого бізнесу свідчать про те, що за роки незалежності України відбулися певні зрушення у напрямі вдосконалення регуляторної політики щодо малого підприємництва. Зокрема, впровадження в дію декількох законів України, таких як „Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб підприємців"; „Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності", „Про державну підтримку малого підприємництва". Безумовно, це сприяло створенню відповідного законодавчого правового забезпечення діяльності підприємств малого бізнесу. Проте сучасна економічна криза засвідчила неспроможність використання дерегулюючого фактору збереження сектору малого бізнесу в Україні. Навпаки, місцеві органи влади посилюють регулюючий тиск на малі підприємства шляхом введення „нових" податків та зборів, шляхом підвищення рівня орендних платежів, акцизних ставок тощо. Наслідком такої недалекоглядної регуляторної політики щодо малого бізнесу є скорочення робочих місць в малому секторі економіки та зростання кількості безробітних в національному просторі України, яка на початок 2009 року вже досягла майже 1 млн. осіб.

Рівень використання потенційних можливостей підприємств малого бізнесу визначає їх конкурентний статус та конкурентні переваги. Об'єктивно малі підприємства базуються на внутрішній спроможності встановлювати оптимальні пропорції витрат на створення певної кількості робочих місць. Зобов'язувати регулюючим тиском збільшувати їх без урахування потенційних можливостей малих підприємств означає руйнувати їх. Лише економічні важелі спроможні забезпечити використання та збереження потенціалу малого бізнесу. Немає сенсу доводити, що руйнація потенційних можливостей малих підприємств – це „прямий шлях" до втрати їх конкурентоспроможності та в кінцевій перспективі – до банкрутства.

Методологія збереження потенційних можливостей підприємств базуються на визначенні принципів дослідження, що застосовуються в економічній сфері і цілому. Методика ж збереження потенційних можливостей малих підприємств має бути конкретизована, оскільки вона забезпечує формування механізму управління, методів впливу на функціонування підприємств малого бізнесу, базуючись на специфічних об'єктивних умовах їх становлення та розвитку. Перш за все формування механізму збереження потенційних можливостей обумовлюється об'єктивною структурою складових потенційних можливостей малих підприємств, до яких відносяться наявні ресурсні, трудові, інфраструктурні, фінансові, кредитні та інші складові стратегії становлення та розвитку сектору малого бізнесу національної економіки.

Історія розвитку економічної теорії пройшла шляхи від визнання переваг великого виробництва до усвідомлення синергетичного ефекту поєднання функціонування великих, середніх та малих підприємств. Практика ринкових перетворень в постсоціалістичних країнах світу змусила наукові дослідження розширити за межі однопорядкової форми власності та форми організації підприємств. На цьому шляху

дослідниками досягнуті вже вагомі теоретичні здобутки щодо понять „малі підприємства", „малий сектор національної економіки", „малий бізнес", „малі підприємницькі структури" тощо. Проте, бачення стратегії функціонування підприємств малого сектору економіки в дослідженнях вітчизняних науковців, на жаль, не поглиблюється. На нашу думку, до таких актуальних тем досліджень слід віднести розробки з питань формування стратегічного розвитку національної економіки з урахуванням потенційних можливостей внеску підприємств малого бізнесу в загальнонаціональний економічний потенціал України.

Наукові дослідження та узагальнення доводять, що переваги формування малого бізнесу водночас створюють об'єктивні умови потенціальних можливостей малих підприємств. До них відносяться такі складові, як: відносно обмежена потреба в авансованих, поточних, кредитних грошових потоках; відносна швидкість створення робочих місць, освоєння маркетингових шляхів відкриття нових сегментів ринку збуту, переорієнтації на споживацький попит, відносна спрощеність менеджменту тощо.

Історично малі підприємства були попередниками формування, становлення та розвитку великого бізнесу завдяки тому, що до складових потенційних можливостей об'єктивно належить їх здібність адаптуватись до об'єктивних умов функціонування. І лише суб'єктивний фактор здатен зруйнувати механізм реалізації потенційних можливостей підприємств малого бізнесу, що ми маємо в сучасній економічній політиці України.

Малі підприємства майже беззахисні перед свавіллям суб'єктивних факторів, оскільки вони малі. Запас міцності потенційних можливостей малого підприємства обмежується його організаційною формою – невелика кількість працюючих, відносно незначні розміри авансованого капіталу, незначна частка у сегменті відповідного ринку, спрощена структура менеджменту. Проте, стійкість малого бізнесу як сектору національної економіки обумовлена його об'єктивною здатністю "миттєво" на місце збанкрутілих малих підприємств вводити нові підприємницькі структури. Суб'єктивний фактор "не встигає" зі своєю руйнівною „силою" за відтворювальними процесами в межах сектору малого бізнесу, що обумовлює, таким чином, невичерпні перспективи використання потенційних можливостей малого бізнесу в загальноекономічному суспільному відтворенні.

Вразливість і залежність підприємств малого бізнесу від зовнішнього тиску державного менеджменту спонукає підприємницькі структури об'єднуватися в спілки, асоціації та інші організаційні форми об'єднань задля власного захисту, взаємопідтримки та самозбереження. Водночас, малий бізнес заради збереження власних потенційних можливостей здатен дуже швидко переорієнтовуватись на слабозаконні, неправові методи господарювання, оскільки суспільний контроль і в цілому функція контролю за діяльністю малих підприємств об'єктивно обмежена. За таких умов влада і владні структури намагаються суб'єктивно надолужити і "заповнити" „дірки" самоконтролю малих підприємств системою контролюючих органів та перевірок господарської діяльності підприємств малого бізнесу. Соціологічні опитування, щорічні зустрічі підприємців з Президентом України і найвищими посадовцями засвідчують, що постійні перевірки та контролюючі заходи державницьких структур стають не спонукаючим

важелем, а перешкодою на шляху входження малих підприємств в правове поле організації своєї діяльності та реалізації власних потенційних можливостей.

Низка невирішених проблем забезпечення, збереження та нарощування потенційних можливостей підприємств малого бізнесу створила цілу низку нових проблем, з якими тепер має „боротись" влада і суспільство. Це – породжена „антиринковими" умовами господарювання „тіньова економіка"; це – корупційні схеми і хабарництво; це – не ліцензована діяльність підприємницьких структур; це – „митні тіньові схеми" перетину кордонів; це – „віртуальна звітність" малих підприємств, що зареєстровані, але не працюють. Перелік таких „новонароджених" проблем господарювання можна продовжити. Проте дослідження науковців доводять, що вони породжуються однією причиною – неврегульованістю взаємодії влади і підприємницьких структур. Потенційні можливості сектору малого бізнесу щодо створення нових робочих місць, щодо стратегії створення базових умов нарощування економічної ваги малих підприємств вщент руйнуються, що підтверджується, на жаль, сучасною практикою функціонування економіки України. Об'єктивність вимагає докорінної зміни суб'єктивного управлінського тиску на малий бізнес; створення законодавчо-нормативної бази захисту малих підприємств від свавілля влади; запровадження діючого дерегуляторного механізму малого сектору національної економіки України.

Література:

1. Малий бізнес: дороговкази поступу: монографія.-Донецьк, ТОВ „Юго-Восток ЛТД", 2008.-275с.
2. Воротіна Л.І. Соціальна відповідальність підприємств малого бізнесу в конкурентному середовищі: В кн.: Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб.наук.пр. - К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет", 2008. - Вип.15, с.87-91.